

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “บทบาทผู้นำทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับการพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย” ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.1.1 เพื่อศึกษาบทบาทที่สนับสนุนและบทบาทที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

1.1.2 เพื่อศึกษาสาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้นทางการเมือง การปกครองภายใต้ผู้นำทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นผลบวกหรือผลลบต่อการพัฒนาการทางการเมือง ในระบอบประชาธิปไตย

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทผู้นำทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับการพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย” ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยได้ดำเนินการวิจัยดังนี้

(1) กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการวิจัยเป็น 6 กลุ่มใหญ่ โดยใช้การสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์โครงสร้างปลายเปิด จำนวน 13 ข้อ ให้ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระครอบคลุมเนื้อหาการวิจัยในเรื่องที่ต้องการวิจัย จากการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 6 กลุ่ม แยกได้ดังนี้

(1.1) กลุ่มตัวอย่างนักการเมือง (ระดับชาติ/ระดับท้องถิ่น) จำนวน 5 คน คือ

- สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 2 คน
- ผู้บริหารท้องถิ่น (นายกเทศมนตรี/นายกองค์การบริหารส่วนตำบล) จำนวน 3 คน

(1.2) กลุ่มตัวอย่างข้าราชการ จำนวน 2 คน

(1.3) กลุ่มตัวอย่างนักวิชาการ จำนวน 8 คน

- อาจารย์มหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 8 คน

(1.4) กลุ่มตัวอย่างผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 1 คน

(1.5) กลุ่มตัวอย่างภาคประชาชน (เอ็นจีโอ) จำนวน 2 คน

- คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย

- กลุ่มอนุรักษ์กาญจน์

(1.6) กลุ่มตัวอย่างสื่อมวลชน จำนวน 2 คน

(2) เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย ใช้การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เพื่อติดตามความเคลื่อนไหว ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ผู้นำทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย พร้อมทั้งแบบสัมภาษณ์ที่มีคำถามในประเด็นเชื่อมโยงไปสู่คำตอบที่ต้องการศึกษาวิจัย 2 ประการ คือ

(2.1) บทบาทที่สนับสนุนหรือที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางการเมืองการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

(2.2) สาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้นทางการเมืองการปกครองภายใต้ผู้นำทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นผลบวกหรือผลลบต่อการพัฒนาทางการเมืองการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

นอกจากนี้ผู้วิจัยจะทำการสังเกตการณ์ทางสื่อมวลชนต่าง ๆ เพื่อตอบย้ความชัดเจนของผลการศึกษาวิจัยที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกด้านอีกด้านหนึ่ง โดยนำมาเชื่อมโยงประเด็นให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถได้ตรวจสอบผลการศึกษาวิจัย พร้อมทั้งให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เพื่อความสมบูรณ์ของผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

(3) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจะใช้หลายวิธีควบคู่กันไป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือและตรงกับโจทย์การวิจัยอย่างแท้จริง มีแหล่งที่มาชัดเจน ซึ่งการรวบรวมข้อมูลจะสอดคล้องกับรูปแบบการจัดเก็บข้อมูลด้วย

ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) จะใช้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์สังเกตการณ์จากสื่อมวลชนต่าง ๆ

ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ใช้วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูลโดยวิจัยทางเอกสาร โดยใช้เอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นผลงานวิจัยวิทยานิพนธ์ วารสาร หนังสือพิมพ์

บทความและเอกสารทางวิชาการ รวมทั้งข้อมูลจากวิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่จะทำการศึกษาวิจัย ในกลุ่มตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้ 6 กลุ่ม จะเป็นการสัมภาษณ์โดยแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured Interview)

(4) การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Method) ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ผนวกกับข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง ปลายเปิด จากกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 20 ตัวอย่าง 6 กลุ่ม เพื่อค้นหาบทบาทของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่สนับสนุนและบทบาทที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย พร้อมทั้งศึกษาสาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้นทางการเมืองการปกครอง ภายใต้ผู้นำทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับการพัฒนาการในระบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบบทางการเมืองที่คำนึงถึง สิทธิ เสรีภาพ ขั้นพื้นฐานและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับการเมืองภาคประชาชน

1.3 ผลการวิจัย

1.3.1 ทำการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ผล ดังนี้

(1) ศึกษาบทบาทที่สนับสนุนและบทบาทที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ผลการศึกษาดังนี้

- บทบาทที่สนับสนุนต่อการพัฒนาการทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร คือ

1) นโยบายประชานิยม จากการศึกษาพบว่านโยบายประชานิยม เช่น นโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรค กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง การพักชำระหนี้ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ แปลงสินทรัพย์เป็นทุน รวมทั้งโครงการ “เอื้ออาทร” ต่าง ๆ ของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีส่วนทำให้ประชาชนในระดับล่างหรือระดับรากหญ้าได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาและค้นพบความต้องการของตนเองและชุมชนของตน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการจัดทำกิจกรรมร่วมกันในกลุ่ม ในชุมชน ในหมู่บ้านและพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่อไป ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของระบบประชาธิปไตย

2) สื่อมวลชน นักวิชาการ มีสิทธิ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ การบริหารงานของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งในระบบประชาธิปไตย การมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์การเมือง การปกครองของประเทศจะเป็นดัชนีชี้วัดการพัฒนาการทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยได้ดัชนีหนึ่ง

- บทบาทที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร คือ

1) พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีบทบาทใช้อำนาจทางการเมืองการปกครองประเทศในรูปแบบอหิการิปไตยหรือเผด็จการอำนาจนิยม แม้ว่าในระบอบประชาธิปไตยจะมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด มีการแบ่งการใช้อำนาจอหิปไตยเป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ เพื่อถ่วงดุลการใช้อำนาจอหิปไตยในการปกครองประเทศแต่ในทางปฏิบัติ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กลับมีลักษณะการใช้อำนาจการปกครองประเทศแบบรวมศูนย์อำนาจ หรือแทรกแซงอำนาจทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ ส่วนฝ่ายตุลาการยังมีความเป็นอิสระพอสมควร

2) ผู้นำทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย พึ่งมีคุณธรรมและจริยธรรม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 77 ได้กล่าวถึงคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพื่อป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบในระหว่างปี พ.ศ. 2544 – พ.ศ.2547 รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้เสนอนโยบายมีแนวตรงข้ามกับคุณธรรมและจริยธรรม เช่น การมีหยาบคายดิน ทำเล้าสาโท การปราบปรามยาเสพติด-ผู้มีอิทธิพล มีผู้ล้มตายจำนวนมาก โดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมที่ถูกต้อง มีการดั่งตัวสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคอื่นมาสังกัดพรรคไทยรักไทย มีการถ่ายโอนหุ้นจนมีเสียงกล่าวถึงอย่างมาก และละเมิดรัฐธรรมนูญ ที่เป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้ปกครองประเทศ

3) การมีส่วนร่วมทางการเมือง รัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นรัฐบาลที่รวมกลุ่มทุนเข้ามามีอำนาจโดยตรง กลุ่มทุนดังกล่าวมีอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบาย ดังนั้นการปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย จึงแปลงเปลี่ยนเป็นการปกครองในระบอบอำนาจนิยม การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเหลือเพียงการเลือกตั้งผู้แทนประชาชนคอยรับนโยบายประชานิยมจากรัฐบาล มีการรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจ และจำกัดเสรีภาพ ปิดกั้นสื่อ จำกัดการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ประชาชนมีระดับการตรวจสอบอำนาจรัฐอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

(2) ศึกษาสาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้นทางการเมืองการปกครองภายใต้ผู้นำทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นผลบวกหรือผลลบต่อการพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยคือ

- การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน
- นโยบายประชานิยมหรือโครงการเอื้ออาทรต่าง ๆ
- สื่อมวลชน

จากการศึกษาวิจัยพบว่า มีผลกระทบเป็นผลลบต่อการพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ภายใต้การเมืองการปกครองของประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ. 2544 - พ.ศ. 2548 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนน้อย เพราะเป็นผู้นำทางการเมืองที่ปกครองประเทศแบบรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจแต่เพียงผู้เดียว (แบบอิตาลี) ผนวกกับนโยบายประชานิยมและโครงการเอื้ออาทรต่าง ๆ ซึ่งก็คือการอุปถัมภ์โดยนโยบาย สร้างการเมืองให้สัมพันธ์พึ่งพิงระหว่างผู้นำทางการเมืองกับประชาชน นโยบายประชานิยมไม่ได้พัฒนาการให้ประชาชนเข้าใจการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคประชาชนแต่อย่างใด เปิดโอกาสให้ผู้นำทางการเมืองภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร รวมอำนาจการเป็นเผด็จการ เข้าปิดกั้นการตรวจสอบและควบคุมถ่วงดุลของสื่อมวลชนต่าง ๆ ในระบอบประชาธิปไตยนั้น

2. อภิปรายผล

การทดสอบสมมติฐาน

ตามสมมติฐานข้อ 1 บทบาททางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีส่วนสนับสนุนต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ผลการทดสอบ พบว่านักการเมืองระดับชาติ(พรรคไทยรักไทย)และนักการเมืองท้องถิ่นและสื่อมวลชนบางกลุ่ม ขอมรับบทบาทของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ว่ามีส่วนสนับสนุนต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ส่วนนักวิชาการ ภาคประชาชน (NGO) ผู้ทรงคุณวุฒิ ข้าราชการ(บำนาญ) ส่วนมากมีความเห็นว่าบทบาทของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร มีบทบาทสนับสนุนต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยค่อนข้างน้อย จากความเห็นของกลุ่มตัวอย่างและนักวิชาการที่มีชื่อเสียงเหล่านี้มีความเห็นขัดแย้งกับกลุ่มตัวอย่างแรก อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างแรกประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคไทยรักไทย และนักการเมืองระดับท้องถิ่น ที่สามารถประสานความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ร่วมกันได้ระดับหนึ่ง จึงมีแนวคิดต่าง ๆ ไปในทิศทางโน้มเอียง ในทางเชื่อมั่นหัวหน้าพรรคไทยรักไทย ในบทบาททางการเมืองในส่วนสนับสนุนต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย และในความเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักวิชาการ ภาคประชาชน(NGO) ผู้ทรงคุณวุฒิ ข้าราชการ(บำนาญ) จะมีความเห็นสอดคล้องกับ เกษียร เตชะพีระ (2546:ปาฐกถา) เรื่อง “ระบอบทักษิณกับวัฒนธรรมการเมืองปฏิกิริยาปฏิรูป” ในปาฐกถาเรื่องดังกล่าวได้แยกเป็น 3 หัวข้อใหญ่ โดยเฉพาะหัวข้อเรื่องที่ 3 เป็นการสรุปเพื่อการเมืองแห่งสิทธิ เสรีภาพและความเอื้ออาทร ซึ่งกล่าวว่า “ภัยคุกคามที่ระบอบเสรีประชาธิปไตยไทยกำลังเผชิญต่างจากอดีตที่ผ่านมา มันไม่ใช่ภัยเผด็จการจากภายนอก แต่เป็น

ปัญหาความเสียดุล โฉมเมือง เบี่ยงเบนทางวัฒนธรรมการเมืองที่อันตรายภายในระบอบเลือกตั้ง ประชาธิปไตยเอง ระหว่างการรวมศูนย์ผูกขาดอำนาจกับการจำกัดและกระจายอำนาจระหว่างเสี่ยง ข้างมากกับเสี่ยงข้างน้อย ระหว่างผู้ปกครองกับพลเมือง ระหว่างรัฐกับบุคคล และระหว่างอำนาจกับ สิทธิซึ่งซับซ้อนกว่าและจัดการแก้ไขยากกว่า” และสอดคล้องกับรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2548:ปาฐกถาพิเศษ) เรื่อง “ชำแหละสื่อไทยเข้าสู่ยุค แมคโดนัลด์นาโนว็ตร” ได้ระบอบ “ทักษิณธิปไตย” ในปาฐกถาเรื่องดังกล่าวความว่า ส่วนระบอบทักษิณธิปไตยโดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้สร้างความหวังที่จะพัฒนาระบบการเมืองการปกครองไทยให้เป็นระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ มากกว่าเดิม แต่ปรากฏว่าหลังจากมีการประกาศใช้กลับพัฒนาไปสู่ระบอบทักษิณธิปไตย อันเป็น ระบบการ ปกครองของ พ.ต.ท.ทักษิณ และเพื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ” และสอดคล้องกับนาย อนุช อาภาภิรม (มติชน 2548 : 2) เป็นบทวิเคราะห์เรื่องสังเคราะห์เมืองไทยภายใต้ระบอบทักษิณ “เร่งรัดไปหน้าระวังเสี่ยงสูง” มีความว่า “ตลอดช่วง พ.ศ.2547 มีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับระบอบ ทักษิณ อย่างกว้างขวางทั้งด้านบวก ด้านลบโดยในประวัติศาสตร์ระยะใกล้เคียงไม่มีผู้นำใดที่ก่อการ เปลี่ยนแปลงและการวิพากษ์วิจารณ์ได้มากเท่าระบอบทักษิณ โดยพื้นฐานเป็นการสืบทอด เจตนารมณ์เดิม ได้แก่ การพัฒนาระบบทุนหรือการไล่ทันตะวันตกหรือชาติพัฒนาแล้ว รวมทั้งรับ เอมรคกทางวัฒนธรรมการเมืองการปกครองไทยบางอย่างได้แก่ “ลัทธิอุปถัมภ์ ลัทธิอำนาจนิยม และลัทธิพ่อบ้าน เป็นการแหวกทางตัน (Breakthrough) จากระบบเดิม อันเป็นการบริหารการ ปกครองโดยมีระบบราชการเป็นแกนผู้นำสำคัญ ได้แก่ ขุนนางราชการและขุนนางวิชาการรอบแกน นำได้แก่ พรรคและนักการเมืองกลุ่มธุรกิจ รวมถึงผู้มีอิทธิพลท้องถิ่นที่พันเกลียวทั้งรวมกันและ ขัดแย้งผลประโยชน์กันอย่างหนัก

ระบอบทักษิณก่อปรากฏการณ์ใหม่บางอย่างทางการเมือง ได้แก่ มีการเมืองที่รวมศูนย์ อำนาจจากการเลือกตั้งค่อนข้างเด็ดขาด มีนโยบายการบริหารปกครองของตนอย่างเด่นชัด มีการ ปฏิรูประบบราชการ การเดินนโยบายประชานิยม (ทางราชการ เรียกว่า นโยบายถือประชาชนเป็น ศูนย์กลาง (People-centered Policy)) เข้าถึงประชาชนฐานรากโดยตรง พร้อมทั้งแสดงบทบาทบน เวทีโลกอย่างชัดเจน

ดังนั้นผลของการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1 สรุปได้ว่า บทบาททางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ไม่มีส่วนสนับสนุนต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากมีปัจจัยหลายประการซึ่งบ่งว่ามีความเป็นไปได้ที่ระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยจะ ก้าวสู่ประชาธิปไตยแบบอุปถัมภ์ องค์กรอิสระต่างๆ รวมทั้งวุฒิสภาถูกแทรกแซงและครอบงำจน ไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างอิสระ ระบบตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจนอกสภาเป็นอัมพาต ระบบ ตรวจสอบในสภาอ่อนแอ เนื่องจากพรรคฝ่ายค้านไม่มีเสียงมากพอที่จะทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่

สื่อมวลชนขาดเสรีภาพในการเสนอข่าวและวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองได้อย่างอิสระ รัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะคุมอำนาจฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติได้เด็ดขาด และดูเหมือนจะพยายามที่จะเข้าควบคุมอำนาจตรวจสอบและถ่วงดุล ดังนั้นจึงเกิดปัญหาตามมาคือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีอำนาจเบ็ดเสร็จรวมศูนย์อำนาจในการปกครองประเทศ โดยไม่มีการตรวจสอบและถ่วงดุล เป็นการปกครองประเทศแบบอัคราธิปไตยหรืออำนาจนิยม เมื่อเป็นเช่นนี้ บทบาทของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จึงไม่มีส่วนในการพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังเช่นที่ตั้งสมมติฐานไว้

ตามสมมติฐานข้อ 2 สาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้นในทางการเมืองการปกครองภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีผลต่อการพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ผลของการทดสอบพบว่า นักวิชาการ ภาคประชาชน (NGO) ผู้ทรงคุณวุฒิ ข้าราชการ (บำนาญ) ประกอบกับการค้นคว้าโดยวิจัยทางเอกสาร เช่น บทความ บทวิพากษ์วิจารณ์ หนังสือพิมพ์ วารสาร และเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จากบุคคลที่เชื่อถือได้ พบว่าภายใต้การปกครองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีผลในเชิงลบ แม้บางความคิดเห็นของบางกลุ่มตัวอย่างจะยอมรับในเชิงบวก เช่น นักการเมืองระดับชาติ (พรรคไทยรักไทย) และนักการเมืองระดับท้องถิ่น และสื่อมวลชนบางกลุ่ม แต่ค่อนข้างไม่ค่อยมีน้ำหนักในการแสดงความคิดเห็นเช่นนั้น แต่บางความคิดเห็นยอมรับในเชิงบวก แต่ก็มีเงื่อนไขแทรกซ้อนบางประการ

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้นในทางการเมืองการปกครอง ภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีผลต่อการพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย คือ

1. วัฒนธรรมทางการเมือง
 1. การปฏิรูปการเมือง
 2. คุณธรรม จริยธรรมทางการเมือง
 3. นโยบายประชานิยม

จากปัจจัยดังกล่าว มีสาเหตุและผลกระทบต่อการพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังนี้คือ

1) วัฒนธรรมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาการทางการเมือง เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อ และสภาวะแห่งจิตใจ ซึ่งแสดงออกต่อพฤติกรรมทางการเมือง และการใช้อำนาจทางการเมือง ทั้งของผู้นำทางการเมืองและประชาชนในประเทศ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้า เนื่องจากถูกปกครองในระบบการเมืองต่าง ๆ อาทิแบบราชาธิปไตย อำมาตยาธิปไตย ซึ่งเป็นระบบการปกครองที่ผู้นำทางการเมืองปกครองประเทศไทยรวมศูนย์อำนาจรัฐไว้กับฝ่ายบริหาร ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวทำให้

รัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งได้อำนาจทางการเมืองโดยวิถีทางการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตย แต่มีการใช้อำนาจกับประชาชนในการปกครองประเทศแบบอำนาจนิยม มีการปฏิรูประบบราชการ โอน ย้าย กระทรวง ทบวง กรม มีการปิดกั้นสื่อมวลชน มีการปราบปราม ข้าราชการ ซึ่งมีลักษณะเกี่ยวกับการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในสมัยก่อน ซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพ สิทธิมนุษยชน ซึ่งมาตรา 26 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติการใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพ และมาตรา 28 บุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพ สามารถใช้สิทธิทางศาล ฯลฯ ซึ่งการใช้อำนาจรัฐในรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ดังกล่าว ทำให้เกิดผลกระทบทางการเมืองการปกครอง ในการพัฒนาการเมืองในระบบประชาธิปไตย เพราะระบอบประชาธิปไตยให้หลักนิติธรรม โดยมีรัฐธรรมนูญคือกฎหมายสูงสุดให้การคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิเสรีภาพการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐสอดคล้องกับ ยศ สันตสมบัติ (ฟ้าเดียวกัน : 60-61) เรื่องวัฒนธรรมการเมืองไทยในยุคทักษิณนิยม ในทรรศนะวิพากษ์ ความว่า ยิ่งนานวันเข้าวัฒนธรรมแห่งอำนาจก็เริ่มก่อตัวขึ้น ทำให้การตัดสินใจและการบริหารเป็นแบบรวมศูนย์และจำกัดลงเฉพาะคนใกล้ชิดกับท่านผู้นำเท่านั้น พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็เริ่มฟังน้อยลง ๆ และตอบโต้เสียงวิพากษ์วิจารณ์ด้วยคำตอบเดิมที่เกือบจะมีลักษณะสำเร็จรูป คือ “คนที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลรู้ไม่จริง ได้ข้อมูลไม่ครบ เอ็นจีโอรับเงินต่างชาติ มันไม่ใช่พ่อ” คำตอบได้เหล่านี้ดังขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกจนกลายเป็นแบบแผนที่คาดเดาได้

ในรัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีวัฒนธรรมอำนาจนิยมใช้การแจกเงินและนโยบายประชานิยมเพื่อการกลบเกลื่อน การทุบทำลายการเมืองภาคประชาชน ปิดกั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระดับรากหญ้าและอนุญาตแต่เพียงการมีส่วนร่วมของประชาชนตามนโยบายที่รัฐกำหนดเอาไว้ก่อนแล้วเท่านั้น

พรรคไทยรักไทยจะสามารถรวมศูนย์อำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดมากขึ้นและวัฒนธรรมอำนาจนิยมในนาม “ประสิทธิภาพ” ในการบริหารจัดการประเทศจะเฟื่องฟูขึ้นจนคนไทยคุ้นชินและเลิกคิดที่จะตั้งคำถามว่าทำไมมันถึงเป็นเช่นนั้น

2) การปฏิรูปทางการเมือง

การปฏิรูปทางการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่มาจากคำขอของประชาชน ได้ตื่นตัวหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 หัวใจสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง มีการตรวจสอบอำนาจรัฐ ประชาชนได้รับการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค มีกลไกอิสระหลากหลาย เช่น กกต. ป.ช.ช. ศาลรัฐธรรมนูญ ทำหน้าที่ตรวจสอบอำนาจรัฐ เพื่อแก้ปัญหาการเมืองของประเทศไทย

ให้มีเสถียรภาพมากยิ่งขึ้น โดยมี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเป็นหัวหน้าพรรคไทยรักไทย ซึ่งเป็นพรรคใหญ่ของรัฐบาลผสม ในช่วงระยะสมัยแรกของผู้นำทางการเมืองของประเทศไทย

ผลกระทบของการปฏิรูปทางการเมือง ภายหลังปฏิรูปรัฐธรรมนูญ ฉบับประชาชน พ.ศ. 2540 มีกระแสการเรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ฉบับประชาชน พ.ศ. 2540 เพราะเห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้มีผลกระทบต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีการผูกขาดอำนาจทางการเมืองของกลุ่มทุนใหญ่ เอื้อประโยชน์ให้กับพรรคการเมืองใหญ่ ๆ เท่านั้น ผู้จะเข้าสู่การเมืองได้ จะต้องมีความเชี่ยวชาญสูง ถ้าไม่มีฐานะทางเศรษฐกิจก็จะเข้าสู่การเมืองได้ยากยิ่ง ผู้มิได้อยู่ในชนชั้นปกครองย่อมเสียเปรียบผู้ที่อยู่ในชนชั้นนำทางอำนาจ รวมทั้งปัจจัยที่มีส่วนเสริมให้เกิดการผูกขาดทางการเมืองอีกประการคือ การบังคับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ต้องสังกัดพรรคการเมืองและผู้จะสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอย่างน้อย 90 วัน การดังกล่าวทำให้เกิดอำนาจผูกขาดของพรรคการเมืองขนาดใหญ่ ซึ่งสามารถกุมอำนาจเบ็ดเสร็จในการปกครองและการบริหารประเทศ รัฐธรรมนูญฉบับนี้มิได้เปลี่ยนพฤติกรรมของนักการเมืองในระบบอุปถัมภ์ การซื้อขายเสียงและการแย่งชิงตำแหน่งภายในพรรคแต่อย่างใด ทำให้เกิดระบบอำนาจนิยม รวมอำนาจเบ็ดเสร็จทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติของรัฐบาล ประเทศไทย เกิดกลุ่มทุนใหญ่ใช้รัฐธรรมนูญก้าวสู่อำนาจ เกิดแพร่ขยายระบบอุปถัมภ์ระหว่างเครือข่ายและพรรคพวก ซึ่งเป็นพื้นฐานที่มั่นคงของระบบเผด็จการพรรคเดียว และสอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2548:2) เรื่องมรรค 8 ประเทศไทย สำหรับนายกรัฐมนตรีคนใหม่ ความว่า รัฐธรรมนูญเป็นกติกาสถาบันสูงสุด เพื่อความถูกต้องเป็นธรรม ใครมาเป็นรัฐบาลถ้าไม่เคารพรัฐธรรมนูญแล้วต้องถือว่าเป็นอนันตริยกรรม รัฐธรรมนูญได้บัญญัติเรื่องดี ๆ ไว้เป็นอันมาก เช่น (1) การคานอำนาจ โดยมีองค์กรอิสระหลายองค์กรคอยถ่วงดุลตรวจสอบ (2) การเมืองของพลเมือง รัฐส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาทในการกำหนดนโยบายและตรวจสอบอำนาจรัฐทุกระดับ (3) เรื่องสิทธิชุมชน ซึ่งถ้ารัฐปฏิบัติตามนี้ ชุมชนจะเข้มแข็งและหายจนอย่างยั่งยืน (4) การสื่อสาร คลื่นวิทยุโทรทัศน์ต้องนำมาใช้ประโยชน์ต่อสังคมมากที่สุด ไม่ใช่ปล่อยให้แย่งผลประโยชน์กันจนและ ดังนี้ เป็นต้น รัฐธรรมนูญมีเรื่องดี ๆ อีกมาก ซึ่งถ้ารัฐบาลเคารพรัฐธรรมนูญ จะเกิดความถูกต้องเป็นธรรมในบ้านเมือง เป็นการวางรากฐานที่ดีสำหรับอนาคต ที่แล้วมาเราไม่เห็นว่าเป็นรัฐบาลจริงใจต่อรัฐธรรมนูญ นายกรัฐมนตรีคนใหม่คงจะถือการเคารพรัฐธรรมนูญเป็นเรื่องใหญ่ และสอดคล้องกับ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2548:6) เรื่องรัฐธรรมนูญไม่ใช่ประตูลู่ปฏิรูปการเมือง ความว่า เหตุสำคัญของความล้มเหลวในการปฏิรูปการเมืองจึงไม่ได้มาจากรัฐธรรมนูญ แต่มาจากสังคมไทยเอง สังคมไทยอ่อนแอเกินกว่าจะกำกับควบคุมและผลักดันให้เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับนี้บรรลุผล พุคกัน

ตรงๆ ก็คือ การละเมิดเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ โดยรัฐและองค์กรอิสระทั้งหลายรวมทั้งการละเมิดกฎหมาย การแทรกแซงองค์กรอิสระ รวมทั้งการสูญเสียเสรีภาพของสื่อ เกิดขึ้นท่ามกลางความรู้เห็นเป็นใจของสังคมไทย นั่นก็คือไม่ยอมลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวต่อต้าน ร้ายไปกว่านั้นยังส่งเสียงสนับสนุนในบางกรณีด้วยซ้ำ เช่นการฆ่าตัดตอนในสงครามยาเสพติดหรือการไม่ยอมกระจายอำนาจไปยังท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการตัดทอนงบประมาณที่จะต้องส่งให้แก่องค์กรท้องถิ่นหรือการหวงอำนาจจัดการศึกษาไว้ที่ส่วนกลาง

ฉะนั้น ถ้าต้องการปฏิรูปการเมืองจึงไม่ควรเริ่มจากการแก้รัฐธรรมนูญ บทเรียนที่เล่ามาแล้ว ชี้ให้เห็นว่าการแก้รัฐธรรมนูญเพียงอย่างเดียวไม่นำไปสู่การปฏิรูปการเมืองได้ ตรงกันข้ามการปฏิรูปการเมืองต้องเริ่มจากการเคลื่อนไหวทางสังคม ขยายการเคลื่อนไหวทางสังคมจากกลุ่มเล็ก ๆ ที่กระจัดกระจายไปให้กว้างมากที่สุด เชื่อมเครือข่ายระหว่างกัน จนกลายเป็นพลังที่มีความสำคัญในสังคม

3) คุณธรรม จริยธรรมทางการเมือง

คุณธรรม จริยธรรม เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม เป็นรากฐานสำคัญของทุกสังคม หากสังคมใดละเลยคุณธรรม จริยธรรมในการใช้ชีวิตและในการบริหารประเทศจะทำให้รากฐานสังคมบอบบางและล่มสลายในที่สุด

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 บัญญัติเรื่องคุณธรรม จริยธรรมไว้ในบทบัญญัติมาตรา 77 ว่า “รัฐจัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง จัดหามาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ พนักงานหรือลูกจ้างอื่นของรัฐ เพื่อป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบและเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่และมาตรา 191 บัญญัติให้สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภามีอำนาจตราประมวลจริยธรรม เพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ.2540)”

ในสภาพการเมืองการปกครองของไทย ในระบอบประชาธิปไตย ปัญหาทางการเมืองการปกครองของไทย ปัญหาหนึ่งที่คงอยู่และนับวันจะมากขึ้นจนถึงขั้นวิกฤต คือ วิกฤตศีลธรรม จริยธรรมของผู้นำ จนทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองและเกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองในส่วนของประชาชนและสื่อมวลชนเรื่อยมา เช่นการที่กลุ่มทุนขนาดใหญ่ยึดอำนาจทางการเมือง การแทรกแซงองค์กรอิสระและสื่อ มีการละเมิดรัฐธรรมนูญ ซ้ำสิทธิขายเสียง ซัดหัว ส.ส. คอร์รัปชั่น เงินโยบาย จนเกิดผลประโยชน์ทับซ้อนให้แก่เครือข่ายและพวกพ้อง เป็นต้น

ผลกระทบที่ผู้นำทางการเมืองขาดคุณธรรม จริยธรรมและความซื่อสัตย์ก็คือการเกิดปัญหาซับซ้อน ผู้มีอำนาจจะใช้อำนาจโดยไม่คำนึงถึงความชอบธรรม การปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย จะกลายเป็นประชาธิปไตยแบบจำลอง และแปลงเปลี่ยนเป็นระบอบ

อัตตาธิปไตย โดยยึดมั่นในผลประโยชน์ของตน เกรื้อญาติและพวกพ้อง และไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน ในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงจะต้องอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมคือเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน มีการกระจายอำนาจให้แก่ประชาชน ประชาชนจะต้องเรียนรู้การเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เป็นเจ้าของศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม เพราะสิ่งเหล่านี้ย่อมอยู่เหนือการเมือง คอยควบคุมตรวจสอบผู้นำทางการเมือง นักการเมืองมีคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อผลประโยชน์และความเจริญอย่างยั่งยืนของระบอบประชาธิปไตย และประเทศชาติและสอดคล้องกับประเวศ วะสี (2549 : 2) เรื่อง “หมอประเวศผ่าทางตันการเมืองชั่ววิกฤตคือโอกาส” ผู้ทบทวนใหม่แห่งการพัฒนา ความว่า ปกติสังคมไทยค่อนข้างเฉยเมยต่อการเรียนรู้ แต่ขณะนี้ไปที่ไหนก็มีแต่คนพูดเรื่องศีลธรรม จริยธรรมเต็มไปหมด เมื่อก่อนพระก็สอนเรื่องคุณธรรม จริยธรรม แต่สังคมไทยก็ไม่ค่อยตื่นตัวเท่าใด แต่คราวนี้มีปัญหาเรื่องผู้ปกครองทำผิดศีลธรรม ซึ่งบางคนก็ว่าขาดศัพทพิราชาธรรม หรือธรรมของผู้ปกครองทุกข้อจึงมีความตื่นตัวเรื่องศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมกันมาก

4) นโยบายประชานิยม

การเลือกตั้งเมื่อ 6 มกราคม พ.ศ.2544 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 พรรคไทยรักไทยโดย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นหัวหน้าพรรค ได้นำนโยบายประชานิยมมาหาเสียงจากประชาชน จนสามารถชนะการเลือกตั้งในครั้งนั้นได้สำเร็จ นโยบายประชานิยมจะเป็นนโยบายที่มุ่งเอาใจคนจนแต่ไม่เน้นที่ตัวปัญหา คือการพัฒนาจิตใจและตัวคน รัฐบาลไม่แปลงนโยบายประชานิยม และรวบรวมคนจนมาเป็นพวกและต่อ ยอดให้เป็นประชาธิปไตย แบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) เพื่อเป็นการพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย หากผู้นำทางการเมืองไม่นำนโยบายแบบประชานิยมมาต่อ ยอดให้เป็นประชาธิปไตยแล้ว ผู้นำทางการเมืองมักดูแลอำนาจ ส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เพราะเชื่อว่าถ้าพึ่งตัวเองก็สามารถสร้างหลักประกันให้ระบอบประชาธิปไตยได้ จึงแสดงตัวเองเป็นนักบุญและมองสถาบันประชาธิปไตยอื่นไร้ค่า ไม่มีความจำเป็นต่อการแก้ปัญหาความยากจนของตน กล่าวคือ อีกนัยหนึ่งประชานิยมเป็นการสร้างการเมืองแบบใหม่โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างผู้นำกับประชาชนให้ลักษณะคล้ายพ่อปกครองลูก สังคมประชานิยมจึงเป็นสังคมอำนาจที่มองไม่เห็นมิติที่แตกต่างของพหุสังคม ผู้นำประชานิยมส่วนใหญ่หลงอำนาจทำให้ระบอบและกลไกของประชาธิปไตยไม่ทำงาน เป็นผลร้ายของนโยบายประชานิยม ซึ่งสอดคล้องกับธีรยุทธ บุญมี (2546 : แถลงข่าววิเคราะห์ภาพรวมเศรษฐกิจ) กล่าวว่า “การมีอุดมการณ์เสรีประชานิยมของพรรคไทยรักไทยก็เป็นสิทธิตามระบอบประชาธิปไตย แต่ที่สำคัญคือต้องไม่ทำให้เกิดความอยุติธรรมทางสังคมอย่างสุดโต่ง และต้องไม่ประชานิยมสุดขั้วจนนำไปสู่ภาวะหนี้สินอันล้นพ้นประเทศ และนำไปสู่การ

ล้มละลายของระบบการเงินการคลังของประเทศ เกิดสถานะการไม่มีคุณธรรม จริยธรรมทางสังคม และเกิดวิกฤตซ้ำแล้วซ้ำเล่า

ดังนั้น ผลของการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2 สรุปได้ว่าปัจจัยที่เป็นสาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้นในทางการเมืองการปกครองภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ทั้ง 4 ปัจจัยคือ วัฒนธรรมทางการเมือง การปฏิรูปทางการเมือง คุณธรรมจริยธรรมทางการเมือง และนโยบายของประชานิยมของรัฐบาลทักษิณ มีผลกระทบในเชิงลบมากกว่าเชิงบวกในการพัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

วัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม แต่เมื่อผู้นำทางการเมืองได้นำนโยบายประชานิยมมาใช้ในทางการเมือง จึงเกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า ผ่นวกกับการปฏิรูปการเมือง จึงเกิดการสร้างเงื่อนไข กฎ กติกาทางการเมืองที่เอื้อต่อกลุ่มทุนใหม่ พรรคการเมืองใหญ่ ในที่สุดก็นำไปสู่รัฐบาลของชนชั้นนายทุนใหญ่โดยมุ่งควบคุม ครอบงำ กลายเป็นระบอบการปกครองแบบอำนาจนิยม ส่วนด้านประชาธิปไตยกลับถูกแช่แข็งต่อไป

3. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ซึ่งพบว่าบทบาททางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีส่วนสนับสนุนต่อการพัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเพียงส่วนน้อยและปัจจัยที่เป็นสาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้นในทางการเมืองการปกครองภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ทั้ง 4 ปัจจัย คือ วัฒนธรรมทางการเมือง การปฏิรูปทางการเมือง คุณธรรมจริยธรรมทางการเมือง และนโยบายประชานิยม มีผลกระทบในเชิงลบมากกว่าเชิงบวกในการพัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยและผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางการเมืองควรมีความชอบธรรม คุณธรรมและจริยธรรมทางการเมือง และคุณธรรมที่จำเป็นของผู้นำทางการเมืองคือ ทศพิธราชธรรม อันเป็นคุณธรรมของผู้นำทางการเมืองหรือผู้ปกครอง 10 ประการ คือ

1) “ทาน” ให้หมั่นช่วยประชาชน คือ บำเพ็ญทานเป็นผู้ให้ โดยมุ่งปกครองหรือทำงานให้ประชาชนเป็นผู้ได้รับ มิใช่เพื่อจะได้จากประชาชนควรสงเคราะห์ อนุเคราะห์ประชาชน

- 2) “ศีล” รักษาความสุจริต คือประพฤติดีงาม ลำรวมกายและวจีหาวาร ประกอบแต่การสุจริต ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่างเป็นที่เคารพของประชาชน
- 3) “ปริจจาคะ” บำเพ็ญกิจด้วยความเสียสละ คือสามารถเสียสละความสุขตลอดชีวิตได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน
- 4) “อาชชวะ” ปฏิบัติการโดยซื่อตรง คือ มีความจริงไม่หลอกลวงประชาชน
- 5) “มัททวะ” การอ่อนโยนเข้าถึงประชาชน ไม่เย่อหยิ่งถือตน สุขภาพ
- 6) “ตปะ” พ้นมัวเมาด้วยเพาภิเลส ไม่หลงใหลหมกมุ่น ในความสุขสำราญ และการปรนเปรอ
- 7) “อภโกธะ” ถือเหตุผลไม่โกรธา คือไม่เกี่ยวข้องราด กระทำการด้วยจิตอันสุจริตเรียบร้อยตามธรรม
- 8) “อวิหิงสา” มือหิงสา نرمเย็นคือไม่หลงระเรีงอำนาจ
- 9) “ขันติ” ชนะเสียด้วยขันติ คือ อดทนต่องานที่เหน็ดเหนื่อย
- 10) “อวิโรธนะ” มีปฏิบัติคลาดจากธรรมคือประพฤติมิให้ผิดจากศาสนธรรมอันถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและประชาชนเป็นที่ตั้ง

ผู้นำทางการเมืองยังต้องมีคุณธรรมที่ทำให้เป็นคนดีประกอบ “ทศพิธราชธรรม” ด้วย เรียกว่า “สัปปริสธรรม” 7 ประการ คือ

1. รู้เหตุ (ธัมมัญญตา) หมายถึง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ แห่งเหตุผล การรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล คือ เป็นผู้ปกครองประเทศ จะทราบว่าการปกครองที่ดีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง ทำอย่างไรประชาชนจึงจะอยู่เย็นเป็นสุข รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุนั้น ๆ หรือทำตามหลักการข้อนั้น ๆ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการนั้น เป็นต้น
2. รู้ผล (อัตถัญญตา) หมายถึง รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำไปตามหลักการนั้น ๆ ข้อแรกรู้ว่าเหตุอย่างนั้น ๆ จะนำไปสู่ผลนั้น ๆ ข้อสองรู้ว่าผลนั้น ๆ มาจากเหตุนั้น ๆ หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่ารู้เหตุสาวไปหาผลหรือรู้ผลสาวไปหาเหตุ
3. รู้ตน (อัตตัญญตา) รู้จักตนเองว่าตนเป็นใครมีสถานภาพอย่างไร มีความรู้ ความสามารถแค่ไหน เป็นต้น คนดีต้องรู้ตนและไม่ลืมตน ไม่เหมือนคนชั่วพอได้ดิบได้ดีเข้าหน่อย ลืมตน ไม่รู้จักแม้กระทั่งผู้มีบุญคุณ เกยอุปการะมา
4. รู้ประมาณ (มัตตัญญตา) รู้จักความพอเหมาะ พอดี ทำอะไรไม่เกินเหตุ พูดแต่พอดี พอดีพองาม

5. รู้กาล (กาลัญญตา) รู้เวลาไหนควรทำอะไร เช่นให้ตรงเวลา ให้ทันเวลาให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา

6. รู้ชุมชน (ปริสัญญตา) รู้ว่าชุมชนไหนเป็นอย่างไร ควรปฏิบัติตนอย่างไร เมื่อเข้าชุมชนนั้นควรทำอะไร แคไหน แก่ชุมชนไหน

7. รู้บุคคล (บุคคลัญญตา) รู้จักเลือกคบคนว่าคนเช่นใดควรคบ คนเช่นใดไม่ควรคบ และรู้จักปฏิบัติตนต่อบุคคลนั้น ๆ ได้เหมาะสม

ดังนั้น สรุปได้ว่าความยิ่งใหญ่ของผู้นำทางการเมืองไม่ได้อยู่ที่อำนาจ แต่อยู่ที่มีการปฏิบัติหน้าที่อย่างสุจริต เพื่อประเทศชาติและประโยชน์สุขของประชาชนเป็นสำคัญโดยถือเอาธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองประเทศ

3.1.2 ข้อเสนอแนะสำหรับประชาชน การเมืองการปกครองของประเทศไทย ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่แล้วมา ไม่ได้อาศัยฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนจะละทิ้งการเมืองการปกครองให้แก่ผู้นำทางการเมืองในการปกครองประเทศเสียเป็นส่วนมาก ซึ่งไม่ตรงกับอุดมคติของประชาธิปไตยซึ่งตามหลักการแล้ว ประชาชนจะมีส่วนร่วมพร้อมทั้งควบคุมตรวจสอบ รัฐในการปกครองประเทศ

การเมืองภาคตัวแทนที่มีนักการเมืองมาจากการเลือกตั้ง โดยพื้นฐานการเมืองภาคตัวแทนเป็นพื้นฐานของระบบการเมืองแบบอุปถัมภ์ ดังนั้น ภาคประชาชนร่วมกับสื่อมวลชน ร่วมกับนักวิชาการควรรวมตัวกัน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย และร่วมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ เพื่อแก้วิกฤตการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันซึ่งมีอำนาจเงินหรือการเมืองชนกิจเข้ามาแทรกแซงทางการเมือง โดยมีปัจจัยภายนอกคือ การเอารัดเอาเปรียบ ของทุนนิยมข้ามชาติ และโลกาภิวัตน์ ซึ่งอาจทำให้ภาคประชาชนอ่อนแอและต้องขึ้นกับผู้นำทางการเมืองและรัฐบาลอย่างไม่รู้จบสิ้น

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งพบว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีบทบาทนำนโยบายประชานิยม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของสังคมไทยมาใช้ในประเทศไทย ดังนั้นผู้ศึกษาวิจัยจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปว่า ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “ผลกระทบของนโยบายประชานิยม : พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี กับการพัฒนาการเมืองของประเทศไทย” เพื่อศึกษาวิจัยว่า นโยบายประชานิยมของผู้นำทางการเมือง มีผลกระทบอย่างไรต่อการพัฒนาการเมืองของประเทศไทย ซึ่งมีผู้กล่าวว่าผู้นำทางการเมืองแบบประชานิยมจะไม่เห็นความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย จะเป็นพวกอหังการโดยเห็นตัวเองเป็นใหญ่เสมอ นโยบาย

ประชานิยมเป็นการสร้างการเมืองแบบใหม่ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างผู้นำทางการเมืองกับประชาชนในลักษณะคล้ายพ่อปกครองลูก กระทั่งประชาชนโดยเฉพาะคนจนไม่อาจเปลี่ยนความจงรักภักดีต่อผู้นำทางการเมืองที่ให้ความเมตตาได้ เปิดโอกาสให้ผู้นำทางการเมืองรวมอำนาจเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นเผด็จการทางการเมืองจริงหรือไม่